

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA BASIN AHLAKI VE ARAŞTIRMA GAZETECİLİĞİ

Ar. Gr. A. Murat VURAL*

Demokratik toplumların yaşamlarında, bu yaşama bakış ve değerlendiriş biçimlerinde, toplumsal ve bireysel düşünce yapılarında ve toplumsal kurumlarında, kısaca yaşam kültürlerinde belirli temel özellikler vardır. Bu özellikler onları diğer toplumlardan yani demokratik olmayan toplumlardan ayırır.

Toplumlar, çağımızda birey ve toplum için belirlenmiş en iyi sistem olarak kabul edilen ve adını «Demokrasi» olarak koyduğu bu sistemin özelliklerini taşıyabildikleri, bu özelliklerle yaşayabildikleri sürece «Demokratik Toplum» olarak nitelendirilirler.

Demokratik toplumlara, demokrasinin bir gereği olarak, en büyük özelliği kazandıran unsur, bu toplumların içlerinde var olan ve toplumsallık özelliği taşıyan kurumlarıdır. Bu kurumların varlığı ve işlevleri o toplum için demokratiklik ve demokrasi kavramını algılayış ve yaşayış biçimlerine ölçüttür. Demokratik toplumsal kurumların işlevleri ölçüsünde toplumsal gelişme, ilerleme olabilmekte, bu kurumların sağladığı ortamlarda bilimsel gelişmeler gerçekleşmede, toplumun yenilenmesinde ve kendini tanımasında, bireylerarası uyumun gerçekleşmesinde katkısı olan «Toplumbilimler», özellikle bu

(*) Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Yüksekokulu

tür kurumların oluşturduğu ortamlarda gelişebilmekte, çalışmalarını sürdürebilmektedir.

Denilebilir ki toplumsal yaşamın anlaşılıp açıklanmasında, öngörülüp planlanmasında çıkarı olan geniş halk kitleleri örgütlenip güçlendiği ve bu yoldaki bilimsel çalışmaları destekleyen bir kamuoyu oluşturduğu ölçüde toplumbilimler de demokratik siyasal kültür de serpilip gelişmektedir. Kısacası gerek özgürlük ve eşitlik ülkülerinin, gerekse toplumbilimlerin gelişimi, temelde, teknolojik gelişim ve üretim biçimini yakından izlemiştir ve izlemektedir (1).

Demokratik toplumların yaşamlarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmelerinde en büyük işleve sahip kurumlardan biri «Basın»dır. Basın toplumsal bir dinamik bir denge ve demokrasiyi besleyen önemli bir kanaldır. Bir iletişim kurumu olan basın, demokratik sistemin en önemli tamamlayıcılarından. Zaten bir iletişim kurumu olmak, toplum olarak bir arada olmak anlamını taşır. Basın, demokrasinin bir parçası olarak gerektiğinde tüm organlarını kullanarak tek başına, gerektiğinde de diğer kurumlarla birlikte, ülkede yaşayan toplumun bireyleri, grupları, kurumları, yönetenleriyle yönetilenleri, çalışanları ile çalıştıranları arasında bir iletişim köprüsüdür.

Tipki bir insan vücudunun duyma, görme, konuşma, koklama organları gibi yaşamsal görevleri üstünde taşır.

«Vücudun sinir sistemi ile basının iletişim görevleri eş anlamlıdır. Nasıl ki sinir sistemi felç olduğunda bedensel yaşam son buluyorsa, iletişim kurumu olan basın da sustuğunda toplumun yaşamı son bulur. Bu nedenle bir bakıma basın özgürlüğü, bireylerin toplumda insan olarak yaşama özgürlüğü demektir. Bu bağlamda basını özgür olmayan toplumun bireyleri ne derece insan olarak yaşayabilir, bu kuşkuludur. Basın bireye, öncelikle bir şehrin insanı, hemşehrisi olma, sonra bir bölgenin, bir toplumun, bir ülkenin, bir kıtanın insanı olma, sonra da dünya da yaşayan bir insan olma niteliği kazanmasına yardımcı olan ve bu nedenle her an gerekli olan temel bir iletişim kurumudur. Bireyi yaratıktan, canlıdan ayırarak ona insan olma sıfatını, özellikle içinde bulunduğumuz çağda insan olma kişiliğini kazandırır. Yönetim biliminde yapılan bir tanımda şöyle denilir; araçlar sürülür, hayvanlar güdülür, insanlar ise yönetilir. İnsanların yöne-

(1) Özer OZANKAYA, **Toplumbilimler ve Demokratik Toplumsal Gelişim**, Ankara Üniversitesi SBF., BYYO Yıllığı, Aralık 1973, No: 1, Ankara, s. 37.

tilmesinde öncelikle ihtiyaç duyulan kurum ise demokrasidir. Yani yönetim özünde demokratik bir kurumdur. Eğer bu demokratik kurum yönetim işlevlerinden ayrılıp, sürme ya da gütme işlevine dönüşürse o vakit yönetenin de yönetilenin de insan olma vasıfları ortadan kalkar. İşte basın burada işlevsel olarak devreye girer ve bireyin de toplumun da sürülmesine, güdülmesine karşı koyar. Bir demokrasi kurumu olan basın ancak demokrasinin olduğu yerde vardır. Basın iletişim kurumu olarak kendine ulaşan bilgileri başkalarına dağıtırken kurum olarak yansız ama organ olarak yanlı olabilir. Herkes kendi kamuoyu çevresine kendi sorunlarını aktarmak durumundadır. Basını kısmak değil, basını aksine mümkün olduğu kadar desteklemek gerekir ki hem yönetim olarak işlerimiz kolaylaşsın, hem de yönetilen kişi olarak bu toplumun yönetiminden gerekli katkıyı biz sağlayalım. Aksi halde basına bilgi verilmezse bu bilgiyi insanlar kendileri üretirler. Kendi üretilen bilgiler de ilginç durumlara yol açar. Bugün terör ve anarşi denilen olayların altında bu bilgisizlik yatar. Ne kadar bilgili olursak, kendimiz hakkında ne kadar çok malumatımız olursa olayları o kadar kontrol altında tutar ve toplum olarak bir arada bulunabiliriz» (2).

Hızla değişen dünya ve dünya toplumlarının yönetim ve yaşam biçimlerinin yanı sıra, onların toplumsal kurumları da hızla değişmektedir. Elbette basın kurumu da bu hızlı değişim süreci içinde yerini almaktadır. Değişen basın teknikleri, yerini çağdaş, bir anlamda uzay teknolojisi olarak da adlandırabileceğimiz teknolojiye bırakırken, basın organlarının teknik biçimleri, bu organlarda görev yapan insan tipleri de hızla değişim sürecini yaşamaktadır. Yani kısaca, basın da artık çağın gereği olarak bünyesindeki çalışan (muhabir gibi, teknik eleman gibi, yönetici gibi) insan tipini, teknolojisini, görünümlerini, çalışma biçimlerini, olaylara yaklaşımını, toplumları bilgilendirme biçimlerini ve bilgi toplama biçimlerini geçmiş çağlara nazaran, içinde bulunduğumuz çağa yönelik olarak çok daha hızlı değiştirmektedir. Bu hızlı değişimin doğal bir sonucu olarak da basın elemanları, çağdaş gelişmelere ayak uydurabilmek için kendilerini sürekli yenilemek, kendilerini ve değişen kurumlarını (basını) değerlendirmek, toplumsal değişimleri ve bunun karşısında basının konumunu incelemek için, sık sık bir araya gelerek değerlendirmeler, tartışmalar, seminerler, paneller düzenlemektedirler. Bir anlam-

(2) İnal Cem AŞKUN, *Basının Sorunları Sempozyumu*'nda, Sayın Aşkun'un tarafımızdan izlenen konuşması, Kütahya, 20 Haziran 1990.

da hizmetiçi eğitim niteliği de taşıyan bu toplantılardan sonra, yeni politikalar, yeni görüş ve yaklaşımlar, yeni uygulama biçimleri belirlenmekte ve en azından basın kurumunun elemanları, günlük hızlı yaşayış içinde atladıkları, haberdar olmadıkları, bilmedikleri pek çok konunun farkına varabilmekte, bir özeleştirme ortamı oluşturabilmektedirler.

İşte bu amaçlar çerçevesinde söz konusu toplantılardan birisi de geçtiğimiz yıllarda Anadolu Üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Anadolu Üniversitesi ve ABD İstanbul Başkonsolosluğu Basın İşleri Müdürlüğü'nün katkılarıyla 1990 yılı Nisan ayı içinde Hürriyet Vakfı tarafından düzenlenen ve eğitim semineri niteliğinde olan «Demokratik Toplumlarda Basın Ahlakı ve Araştırma Gazeteciliği» konulu seminere Amerika Birleşik Devletlerinin Georgetown Üniversitesi ve Missouri Üniversitesi ile San Francisco Chronicle gazetesinden öğretim üyeleri ve gazetecilerin yanısıra ülkemizden de pek çok araştırmacı-gazeteci-yazar katılmıştır.

Seminer öncelikle her iki ülkenin gazetecileri arasında mesleki yönden karşılıklı bilgi alıp verme açısından büyük yararlar sağlarken, ülkemizdeki radyo, televizyon ve gazetelerdeki araştırmacı gazeteciliğin boyutlarına, konumuna ve anlayışına da çok açık ve belirleyici bakışlar kazandırmıştır. Seminere katılan Türk konuşmacıların yanı sıra Amerikalı konuşmacılar da her iki ülkede de basın özgürlüğüne yönelik bazı kısıtlamaların olduğunu ve söz konusu kısıtlamaların bu ülkelerin kendi iç koşullarından kaynaklandığını dile getirmişlerdir. Seminere katılan pek çok araştırmacı-gazeteci-yazar kendilerine temel olarak «Araştırma Gazeteciliği» konusunu alarak, bu çerçevede birden çok konuda çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Bunlardan seminere konuşmacı olarak katılan Cumhuriyet Gazetesi'nden araştırmacı-gazeteci-yazar Uğur Mumcu «Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Sürecinde Araştırma Gazeteciliği» konulu konuşmasıyla basın özgürlüğü ve araştırmacı gazetecilik hakkında kısaca şöyle demiştir. «Türkiye'de araştırmacı gazeteciliğin büyük engelleri vardır. Örneğin şu Güneydoğu olaylarında iki açmaz arasındadır araştırmacı gazeteci. Ya resmi açıklamalarla devlet destekli gazetecilik yapacak ya da çeşitli yaşamsal tehlikelerle karşılaşacaktır. Bu son kararname de (413 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) gazeteciliğe o alanı kapatmış durumdadır. Hiç bir gazeteci ve hiç bir gazete Güneydoğu olayları ile ilgili ulaştığı kaynakları araştırıp okuruna sunma olanağına sahip değildir. Çünkü herhangi bir haber, halkı heyecanlandırıcı

nitelikte görülebilir. Herhangi bir haber güvenlik güçlerinin görevlerini yapmasına engel olucu nitelikte görülebilir. Herhangi bir haber yanlış veya yalan haber niteliğinde görülebilir. Yani burada, araştırmacı gazeteci için suç nerede başlayıp, nerede bitmektedir bilemiyoruz» (3).

Öte yandan seminere katılan konuşmacılardan Hürriyet Gazetesi Başyazarı, Basın Konseyi Başkanı Oktay Ekşi basın özgürlüğünü, konuşmasında ülkemiz açısından farklı bir yaklaşım ile irdelemiştir. Ekşi yaptığı konuşmada görüşlerini şöyle açıklamıştır. «Bizler gibi, bir yandan, basın özgürlüğünün olmadığını söyleyen insanların dünyasında, öte yandan da son derece özgürce, hükümetten ya da özel otoritelerden çekinmeksizin ifade edilmiş yorumları bu ülkede görmek mümkündür. Türkiye de halkın gerçekleri öğrenme hakkı yokken ve insanlarımız ancak gazetelere yansımış bulunan çok küçük gerçekleri, haberleri gözönüne alırken, öte yandan asil geride duran koskoca bir karanlık tarafından örtülmüş olaylar dünyası dururken, biz bunları hiç gözönünde tutmadan o eldeki ipuçlarına göre yorum yapan insanlarız. Samimi inancım o ki biz yorumdan, eleştiriden, basın özgürlüğünün gereğini yerine getirmekten çok, gürültü yapmak istiyoruz. Türkiye de basın özgürlüğünden çok gürültü yapma özgürlüğü vardır. Ve şu anda benim de dahil olduğum Türk Basınındaki uygulama bizim özgürce gürültü yapabilmek hakkından yararlandığımızı ortaya koymaktadır.» (4).

«Uluslararası Sorunlarda Araştırma Gazeteciliği» konusunda ise seminere Güneş Gazetesi'nden katılan araştırmacı-gazeteci-yazar Cengiz Çandar «uluslararası sorunlarda araştırmacı gazetecinin önündeki ciddi engellerden birinin, araştırmacı gazeteciliğin ispiyonaj ya da casusluk ile karıştırılabilme şansının yüksek olması ve hep yüzyüze kaldığı bir can güvenliği sorununun (örneğin Ortadoğu ülkelerinde) bulunmasını» göstererek, öte yandan da «araştırmacı gazeteciliğin uluslararası sorunlara ilişkin olarak, gazetecinin mensup olduğu ülkenin, uluslararası sahnedeki yeriyle doğru orantılı olarak başarıyla yapılabildiğini» belirtmiştir (5).

(3) Uğur MUMCU, **Demokratik Toplumlarda Basın Ahlakı ve Araştırma Gazeteciliği Semineri**, Yapılan Konuşmaların Yayımlanmamış Seminer Kayıtları, Anadolu Üniversitesi, 16 Nisan 1990, Eskişehir.

(4) Oktay EKŞİ, Adı geçen seminerden.

(5) Cengiz ÇANDAR, Adı geçen seminerden.

Yine Cumhuriyet Gazetesi'nden araştırmacı-gazeteci-yazar şahin Alpay seminerde görüşlerini şöyle dile getirmiştir. «İletişim teknolojisindeki gelişmelerden en çok yararlanan mesleklerden biri gazetecilik oldu. Özellikle elektronik kütüphane bu işte lider durumdadır. Gazeteci karşısındaki terminalden yayınlanan bütün gazete, kitap, dergi, siyasi konuşma, uluslararası anlaşma gibi akla gelebilecek bütün bu belgeleri sağlayabiliyor. Bilgileri çok kısa sürede tarayabiliyor. Örneğin ABD'de durum böyle. Bununla birlikte rneğin İsveç'te merkez ve yerel yönetim organları tuttıkları bütün kayıtları ve belgeleri yurttaşlarına açmak zorunda. Basın mensuplarına, yönetimin icraatına ilişkin belgeleri, bilgileri, onları ilgilendirsin ya da ilgilendirmesin verebiliyorlar. Yine merkez ya da yerel yönetim yetkilileri gazetelere demeç ve bilgi verme özgürlüğüne sahiptirler. Ancak tabiki sınırları var. Ama bu sınırlar son derece açık ve net olarak belirlenmiş. Örneğin Milli Güvenlik, Dış Politika gibi. Oysa durum ülkemizde böyle değil.» (6).

Gazete ve dergi yayınlarında yapılan araştırma gazeteciliğinin yanısıra Televizyonda yapılan araştırma gazeteciliği konusunda ise, TRT İnceleme ve Araştırma Kurulu yesi Ali Kırca yine aynı seminerde bu konuda özetle şunları söylemiştir: «TV'de araştırma gazeteciliği evrensel yönleriyle ne anlama geliyor? nce iki temel karakteri vurgulamak gerekiyor. Birincisi yakaladığınız haber ya da olay hiç değilse bir yönüyle yazılı ve sözlü basında daha hiç yayınlanmamış olmalı. Yani karakteri olmalı. İkinicisi temel de toplumun çıkarı ve toplumun yararı mutlaka söz konusu olmalı. TV'de araştırmacı, gazetecilik haberlerin takipçisi değil, haberlerin yaratıcısı hakkında, olayların arkasında değil önünde, yazılı çizilmiş haberleri araştırmaktır. Onun ortaya çıkardığı olaylar daha sonra kamuoyunda konuşulur, yetkililerce ele alınır. Bu özelliği ile de araştırmacı gazeteci bugüne değil geleceğe bakar. Yani çıkan bu olayların sonuçları geleceği etkileyecek niteliktedir. Sadece geçmişi irdelemesi değildir. Araştırmacı gazeteci toplumun genel çıkarlarıyla küçük bir grubun ya da kişinin çıkarları arasındadır. O atışmanın ortasında yer alır. Sıradan bir gazeteci değil, demokratik sistemin hayati bir parçasıdır. Araştırmacı gazetecilik yapılabilmesi için önce demokratik bir sistemin olması gerekiyor. Olacak ki onun hayati parçaları da, unsurları da olabilsin. Ülkemizde televizyonda araştırmacı gazetecilik alanında yapılmış çalışmaları bir

(6) şahin ALPAY, Adı geçen seminerden.

kaç kategoride toplamak mümkün. Birincisi, polis ya da zabitanın desteği ile toplumsal düzeni bozanlara karşı girişilmiş operasyonlardır. İkincisi, toplumu genelde ilgilendirmeyen ama sansasyonel yaklaşımlarla ilginç hale getirilen ve marjinal konuları, marjinal kişileri saptayan programlar. Üçüncüsü, devlet bilgisi ve desteği içindeki programlar. Dördüncüsü, devletin bilgisi dışında toplumsal konulara parmak basan programlar. Beşincisi, haber programları içindeki gazetecilik ve sonuncusu, uluslararası sorunlara ilişkin dış kaynaklı araştırmacı gazetecilik.

.....

Ben araştırmacı gazetecilikte tarafsızlığa inanmıyorum. Araştırmacı gazeteci taraflı bir gazetecidir. Taraflı olmak zorundadır. Taraflı olduğu için bir takım konuları ekrana getiren kişidir. Hepimiz istiyoruz ki TRT tarafsız olsun. Ama sonuna kadar da değil tabii. Taraflılığı devletten yana, laik, demokratik zihniyetten yana, Cumhuriyet düzeninden yana taraftır. Yani bir şeylerden yana taraftır. Soyut bir tarafsızlık kavramı mümkün değildir.» (7)

Demokratik Toplumlarda Basın Ahlakı ve Araştırmacı Gazeteciliği seminerine yine konuşmacı olarak katılan Güneş Gazetesinden araştırmacı-gazeteci-yazar Haluk Şahin ise ülkemizde araştırma gazeteciliği kavramına genel bir bakış açısı getirerek, kavramın tanımını ve bulunduğu konumu ayrıntılı olarak, konuşmasında şöyle ifade etmiştir. «Araştırmacı gazeteciliğin Türkiye'deki gelişmesine engel olarak çok temel iki fiziki mekanizmadan bahsetmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi bizim eğitim sistemimizde geniş anlamıyla araştırmaya önem verilmeyişi. Öğrenci arkadaşlarımız araştırma yöntemleri açısından gerçekten de çok zayıflar ve biz de öyle yetiştik. Yani araştırma yöntemlerinde, kütüphanede kart kataloğunu kullanmaktan istatistik okumaya, anket yapmaktan analiz yapmaya kadar, çeşitli yöntemlerin bulunabileceği, bizim eğitim sistemimiz içine henüz girmiş değil. Bu gazetecilik eğitime de yansıyor. İkinci olay da her olgunun sorgulanabilir olduğu temel yaklaşımı. Biz her olgunun sorgulanabilir olduğunu öğrencilere köklü bir şekilde öğretmediğimizden dolayı araştırma gazeteciliği için çok gerekli olan zihni duyarlılık da bence gelişmiyor. Bence araştırmacı gazetecilik, toplumda belirli güç odaklarının ki bunlar siyasal ya da ekonomik güç

(7) Ali KIRCA, Adı geçen seminerden.

odakları olabilir, bilinmesini istemedikleri olgu ve bilgileri, sistematik olarak araştırmaya ve soruşturmaya dayanarak öğrenip yayınlamadır. Burada gazetecinin kamuoyuna aktardığı bilgilerin normal olarak belirli odaklar tarafından yayınlanmasının istenmemesi yani gizli tutulmak istenmesi önem taşıyor. Bu nedenle araştırmacı gazetecilik ürünlerini biz çoğunlukla yolsuzluk, ifşaat, perde arkası, içyüzü gibi bir takım ek kelimelerin arkasına gizlenmiş olarak buluyoruz. Bu tanımdan da anlaşılabilceği gibi bir ülkede araştırmacı gazeteciliğin gelişmesi o ülkede demokrasinin gelişmesiyle doğru orantılıdır. Demokrasinin olmadığı bir ülkede demokrasinin kurumlarının çalışmadığı bir ülkede araştırmacı gazetecilikten söz etmek kuşkusuz mümkün değildir. Burada demokratik ülkeler arasında bile belirli gelenek farklılıklarından söz edebiliriz. Sözgelimi ABD, kendi gelenekleri, gazetecilik gelenekleri dolayısıyla araştırmacı gazeteciliğin Fransa'ya göre daha fazla geliştiği bir ülkedir. Fransa'daki de demokrasi ama Fransa'da basın bu toplum içindeki işlevleri farklı bir biçimde tanımlanır ve Fransız gazeteciler Amerikalı meslektaşlarına gıpta ile baktıklarını hep söylerler.

Demokratik çoğulcu, sivil toplumlarda ekonomik iktidar veya güç odaklarıyla basın arasında belirli farklılaşmaların oluşması mümkün olsun ki o ülkede araştırmacı gazetecilik yapılabilirsin. Basın eğer siyasal iktidarın bir devamı, bir uzantısı ise ya da onunla çok içli dışlı ilişkiler altındaysa ya da basın belirli ekonomik güç odaklarıyla çok fazla yakınsa, o ülkelerde araştırmacı gazeteciliğin sağlıklı bir biçimde gelişmesi kuşkusuz beklenemez. Ayrıca tabii basının da bu konuda belirli bir hazırlığa sahip olması bence gerekiyor. Herşeyden önce basının ekonomik olarak kendi özgürlüğünü kanıtlaması veya ayakta durabilecek bir güce gelmiş olması elbette demokratik bir siyasal ortamı, fakat bunun da ötesinde araştırmacı gazeteciliğin mesleğin hedefleri arasında yerleşmesi gerekiyor. Araştırmacı gazeteciliğin kapsamına giren bazı haberler ekonomik açıdan gazetelerin çıkarlarıyla çelişki halinde bulunacaktır. Yazılan bazı haberler ekonomik açıdan gazetelerin artık temel gelir kaynakları arasında ön sıraya geçen, ilan veren kaynakları ürkütülecektir. Bu ürkütme durumunda gazetenin ne yapacağı Araştırma Gazeteciliğinin can alıcı sorunlarından biridir. Tabii araştırma gazeteciliğinin hakkıyla yapılabilmesi için benim başlangıçta sözünü ettiğim gibi siyasal ve ekonomik güç odaklarıyla basın arasında özerkleşmelerin ortaya çıkması, farklılaşmaların ortaya çıkıp ilerlemesi çok önemlidir. Araştırmacı gazetecilik pahalı bir gazeteciliktir. Tecrübeli gazeteciler, günlük ha-

ber akışının dışına çıkıp kendi belirledikleri konularda haftalarca hat-ta bazen aylarca hiçbir şey yazmadan, araştırma yapabilirler. Onla-rın emirlerine her türlü mali kaynağı vererek çıkıp çıkmayacağı çok kesin olmayan bir takım haberlerin peşinde koşturmak gazeteler açı-sından önemli politik kararları gerektirmektedir. Çünkü araştırmacı gazetecilik sonunda, mutlaka sansasyonel bir şey çıkacak diye bir garanti yoktur. Gazeteler lotarya yerine bu harcamayı habere ya-parlarsa daha sağlıklı bir tiraj elde edebilirler. Araştırmacı gazete-cilik derken içine çeşitli yöntemleri alan bir gazetecilikten bahse-dilmektedir. Bir mülakat var. Yazılı kaynakların araştırılması var. Bel-gelerin araştırılması var. Bir tarihçinin ya da sosyal bilimcinin kul-lanacağı her türlü kaynağın bir gazeteci tarafından gerekirse diğer disiplinlerin yöntemlerini de içine katarak kapsamlı olarak, sistema-tik araştırma var. O nedenle yalnızca mülakat ya da tek kaynağı dayanan haber, araştırmacı gazetecilik örneği değildir bence.» (8).

Demokratik Toplumlarda Basın Ahlakı ve Araştırma Gazeteciliği konulu seminere katılan araştırmacı-gazeteci-yazarların dile getirdi-ği düşünceler de olsun, Prof. Dr. İnal Cem Aşkun'un Kütahya da ya-pılan «Basının Sorunları Sempozyumu»nda ortaya koyduğu ve ger-çekleri gösteren düşüncelerinde olsun, aslında Demokratik bir top-lum olma, yani önce demokrasi, ardından basın ahlakı ve sonra da araştırma gazeteciliği kavramları birbirinden ayrılmanın ötesinde bir-birini tamamlayan, olmaz ise olmaz koşulu taşıyan kavramlardır. Bir araya geldiklerinde toplumsal gerekliliği tartışmasız kabul edilen bir kurumu meydana getirmektedirler. Yani basın kurumunun can damar-larıdır bunlar. Araştırma gazeteciliğinde, basın ahlak ilkelerine bağlı kalabilme ancak ve ancak demokratik toplumlarda mümkün olabilir. Araştırma gazeteciliğinin basın ahlakı çerçevelerinde yapıldığı top-lumlar zaten demokrasi ile özdeşleşmiş toplumlardır. Basın ahlakı ancak demokratik toplumlarda gelişir, işlev görür ve araştırmacı ga-zeteciliği, toplumun ölçüleri içinde yapmaya zorlar. Yani bu üç kav-ramdan her biri ancak diğer iki kavramın var olduğunu ortamlarda ya-şayabilir. Gerçekte basın ahlakı ve araştırma gazeteciliğinin köke-ninde gerçeği yakalama ona ulaşabilme ve onu açıklayabilme ile onu özgür bir yorum ile dile getirme hakkı yatmaktadır. Ancak elbette araştırmacı gazetecilik, birey ve toplumun kişilik hak ve hürriyetle-rine saygılı kalarak, mutlaka bir takım somut belgelere başvurarak

(8) Haluk ŞAHİN, Adı geçen seminerden.

ve bu belgeleri araştırmanın sonucunda ortaya koyarak yapılması gerekir. Araştırmacı gazeteci elbette belgeleri konuşturmasını bilen ama bu arada basın ahlak ilkelerine de bağlı kalan bir kişidir.

Basın özgürlüğü yalnızca gazetecilerin mesleksel özgürlüğü değil aynı zamanda tüm toplumun temel haklarından biridir. Bunu, toplumun her bir bireyinin bilmesi ve bu özgürlüğe sahip çıkması gerekir. Ancak bunu her gazetecinin de bilmesi gerekmektedir. Basın özgürlüğünü kendi adına değil toplum adına kullandığının bilinç ve sorumluluğunda olmalıdır. Bu sorumluluğa sahip gazeteci de zaten ister istemez basın ahlakı ilkelerine bağlı kalacaktır.

Bununla birlikte önemle vurgulanması gereken bir konu da gazeteciliğin araştırmacılık kavramı ile içiçe olduğudur. Çünkü gazeteciliğin her aşaması öyle ya da böyle bir araştırmacılığı zaten gerektirmektedir. Araştırmaz gazetecilik yapılamaz. Bütün gazetecilerin zaten araştırmacı bir kişiliğe sahip olmaları gerekmektedir. Tüm dünya da zaten araştırmacı, soruşturmacı gazetecilik, mesleğin bir ilkesi olarak yer etmiş durumdadır. Araştırmacılık için bugün, gelişmiş, çağdaş teknoloji hemen hemen tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek niteliktedir. Araştırmacı gazetecilikte üç faktöre günümüzde ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi, gazetecinin sahip olması gereken araştırmacı kişilik. İkincisi, teknik imkanlar ve üçüncüsü, araştırmacı gazeteciliğin yapılabilmesi için ihtiyaç olan toplumsal ortamlar ki bu da tamamen ülkelerin yönetim biçimleri ve sistemleri ile ilgilidir. Bu araştırmacı gazetecilik için ihtiyaç duyulan üç faktör üzerinde sırasıyla durmak gerekirse günümüz için en önemlisinin kişilik faktörü olduğu söylenebilir.

KİŞİLİK FAKTÖRÜ: Gerçekte günümüz koşullarında araştırmacı gazeteci gibi uç noktalarda bir kişiliğin oluşmasına gerek yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi çağımızda zaten her gazeteci bir araştırmacı kişilik özelliği taşımalıdır. Ancak yine de Kitle İletişim Araçlarının günlük süratli hazırlanma ve yayımlanma süreçleri içinde yeterince ayrıntıya girmeden bir takım olayların kitlelere aktarılması, zaman faktörü açısından doğal bir sonuçtur. Bu kaçınılmaz sonuç da hoşgörüyü gerektirmektedir. Zira ayrıntıya inme de olsun araştırma yapma da olsun, zamana şiddetle ihtiyaç vardır. Olayların, gelişmelerin kitlelere en hızlı ve taze şekliyle aktarılması gazeteciliğin bir diğer ilkesi (doğru ve gerekli bir ilkesi) halindeyken elbette araştırma yapmaya zaman yoktur. Ancak burada önemle belirtilmesinde yarar olan bir nokta vardır ki o da gazeteciliğin günümüzde temel iki

biçimiyle yapılabilirdi ya da yapılabileceğidir. Onlardan birisi «Olay» gazeteciliği, diğeri ise «Kültür» gazeteciliğidir. Bu iki tür de aynı medya içinde yer alabilir ve birbirleriyle doğru orantılı olarak aynı anda o medya içinde yayımlanabilir. Olay Gazeteciliği, günlük, gelişen, kitlelere hızla ve yenilik unsuruya aktarılması gereken haberler için yapılan, bu tür haberlerin toplanmaya çalışıldığı gazeteciliktir. Kültür Gazeteciliği ise araştırmacı gazeteciliğe ortam hazırlayan gazetecilik türüdür. Bilindiği gibi Kitle İletişim Araçları toplumsal bir kurumdur. Toplumun bireylerinin günün her anında ilgili olduğu, onların gıda gibi ihtiyaç duyduğu, toplumun kültür odaklarından. Toplumsal kültürün yansımasıdır. Ve kültürün tam merkez noktasındadır. Toplumsal kültürün gelişmesine katkıları yadsınamayacak, tartışılmayacak ve ölçülemeyecek oranda fazladır. İşte bu Kültür Gazeteciliği, Olay Gazeteciliği gibi günlük olayları değil, olayların ortaya çıkış nedenlerini, nasıllarını, ortamlarını ve insan unsurlarını, yani olayla ilgili olan kişileri inceler, araştırır, şimdiki ve gelecekteki olabilecek sonuçları ortaya koyar. Zamanı, Olay Gazeteciliğine göre daha rahat ve ayrıntılarına inerek kullanır. Bu da kültür gazeteciliği için bir avantajdır.

Söz konusu edilen araştırmacı gazetecilik, işte bu yayıncılıkta asıl ağırlığı taşıyan, Kültür Gazeteciliğinde yapılması gereken gazeteciliktir ve bu nedenle de belirli kişilik özelliklerini gerektirmektedir. Gerçekte tartışmacıların da, araştırmacı gazetecilikten söz ederken gözönüne aldığı ancak adı konmayan ve «araştırma gazeteciliği» derken kastedilen kültür gazeteciliğidir. Kültür gazeteciliği içinde yer alan bir araştırmacı gazetecilikten söz edilmekte ve tartışmalar bu çerçevede gelişmektedir. Elbette araştırma gazeteciliği ya da araştırmacı gazetecilik derken «Olay Gazeteciliği» içinde yer alan bir gazetecilik olayı akla gelmemektedir ve gelmemelidir de. Buna bağlı olarak, Kültür Gazeteciliği içinde bir araştırmacı gazeteci kişiliği söz konusu edilirse, bu durumda denilebilir ki bu kişilik çok yönlü olmalı, çağdaş gelişmeleri yakından izlemeli, ilgili, bilgili, ilkel ve araştırmacı bir kişilikte olmalı. Teknolojiyi kullanmasını bilmeli, yaptığı işin heyecanı ile birlikte sorumluluklarını da taşımaları ve gerçeği aktarmalı. Sosyal bilimlerin birden fazla dalıyla ilginmeli ya da ilgilenmiş olmalı. İyi bir gözlem, dil ve kulak ile yazma yeteneğine sahip olabilmeli. Düşüncelerini rahat aktarabilmeli. Medyaların işlevlerini yakından izlemeli ve içinde bulunduğu toplumu yakından tanımalı. Bilimsel düşünebilme özelliklerine sahip olmalı.

TEKNİK OLANAKLAR FAKTÖRÜ: Bu konuda daha önce de belirtildiği gibi içinde bulunduğumuz çağ ve gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde teknoloji, özellikle Kitle İletişim Araçları ve bunların kullanıldığı ortamlar açısından oldukça gelişmiş durumdadır. Bilgisayar teknolojisi elektronik ya da mekanik araçlar ve kullanılan materyaller, bugün araştırmacı gazeteciye tüm kolaylıkları, ayrıntıları ve zamandan tasarrufu kazandırabilecek niteliktedir. Yani kısaca araştırmacı gazetecinin işinin gereğini yapabilmesi için teknik olanaklar açısından sorunlara sahip olduğu söylenemez.

YÖNETİM ORTAMI FAKTÖRÜ: Sürekli olarak belirtildiği gibi araştırma gazeteciliği, gerçek anlamıyla ancak demokratik ortamlarda, demokrasinin olduğu toplumlarda ve yönetim biçimlerinde yapılabilir. Araştırmacı gazeteci olayın kaynağına, yetkili, ilgili, bilgili kişilere rahatça ulaşabilmeli, onlardan rahatlıkla bilgi alabilmeli ve bunu kullanabilmelidir. Sürekli olarak yasal engellemelerle karşılaşan ve kaynaklara ulaşamayan gazetecinin araştırmacılık yapmasına imkan yoktur. İşte bu noktada araştırmacısız gazetecilik başlar ki bu da toplum ve yönetim açısından oldukça tehlikeli sonuçlar doğurur. Uydurma ve yanlış bilgilerin süreklilik kazandığı bir ortamda kültür gazeteciliği yapılamayacağı gibi toplumsal kültüre ve bilgiye katkıdan çok, bireylerin birbirinden uzaklaşması, bilgi cehaleti ve yönetenlerle yönetilenler arasında onarılamaz iletişim kopuklukları ortaya çıkar. Bu sonuç ise toplumsal yapılanma, toplumsal birlik ve beraberlik, toplumsal kültür ve ortak ülkü amaçlarından uzaklaşmayı getirir. Bireylerin birbirlerine ve yönetime, sonra da kültüre yabancılaşmaları, dejenerasyon, bireysel çıkarlar işte ancak böyle ortamlarda ortaya çıkar.

Sonuç olarak; araştırma gazeteciliği önemli bir toplumsal sorumluluk altında yapılan bir işdir ve Kültür Gazeteciliğidir. Belirli faktörleri (Kişilik-Teknik-Yönetim) gerektirmektedir. Araştırmacı gazeteci ise toplumsal bir misyon ile yükümlüdür. Yaptığı iş kendisinin olduğu kadar toplumun bireylerinin de bilgilendirme, hak ve hürriyetlerini yakından ilgilendirmektedir. Araştırmacı gazetecinin belirli kişilik özellikleri taşıması gerekmektedir. Amaçları açık ve nettir. İyi bir eğitim formasyonundan geçmeyi gerektirmektedir.

Araştırmacı gazeteciliğe ve gazeteciye yönetimlerin ve toplumun bireylerinin bakış açıları çok önemli bir unsurdur. Araştırmayı toplumsal bir gereklilik olarak görme ile ve gazeteciye kapıların açılmasını sağlamayla başlar araştırmacı gazetecinin işi. Onu engelle-

mek ya da bilgiyi sağlamak aslında toplum adına işlenmiş bir suçtur. Bu suçu işleyen bireyin toplum içindeki misyonu ne olursa olsun büyük bir sorumluluk yüklenmekte ve aslında kişi hak ve hürriyetlerine, demokrasiye, insana ve kendisine saygıya karşı büyük bir saldırıya girişmektedir. Bireyler ancak ortak dil, tarih ve ülkü amaçlarının yardımıyla bir toplum içinde yaşayabilir. Birey yalnız kalmaz. O halde birey, üyesi olduğu toplumun ve bu toplumun diğer bireylerine karşı da saygılı olmak ve onların hak ve hürriyetlerini korumak zorundadır. Böyle bir bakış açısı ancak toplumsal barışı ve insanın kendisi ile barışık yaşamasını sağlar. Bu nedenle aslında her bireyin sorumluluğu araştırmacı gazetecinin görevini yerine getirmesi açısından, araştırma yapan gazetecinin sorumluluğu ile eşit orandadır. İşte bu nedenle araştırma gazeteciliği ve araştırmacı gazeteciye birey, toplum ve yönetim açısından gereken sağlıklı bakış açısı kazanılmazsa, sonuçlarına katlanmakta, her bireyin, toplumun, yönetim kademesindeki her insanın, üstüne almaktan zevk almaya cağı bir sorumluluk ve sorun olacaktır.